

Tussen droom en daad, oftewel het probleem Wim Kok

Jeroen Lok, Gerard Drosterij

September 2001

Nederland Knaakland (Allegro furioso)

Knaakland is failliet, lazen wij onlangs in de krant. Jammer. Knaakland, de winkel vol gekleurde knijpers, schotels en pannetjes, alles was er te koop, voor een knaak. Failliet, vanwege de euro, zo zegt men. Is het echt zo?

Een paar jaar terug trokken we liftend door het land. We leken 's avonds te stranden bij een oprit in Apeldoorn. Tot er een grote Mercedes de bocht om kwam cruisen en boven op zijn rem sprong. Het portier vloog open. "Welkom aan boord", klonk vanachter het stuur. Een opgeschoten knaap met de auto van pa, dacht ik. Maar hij bleek de oprichter van een winkelketen te zijn. Knaakland.

Ik denk terug aan wat hij zei, op weg naar Utrecht. "Ik heb alleen maar geld, dat kunnen ze me altijd afpakken. Jullie hebben echter kennis, dat raak je nooit meer kwijt." Dat was me wat: hij met zijn mooie wagen en wij, twee studenten liftend door Nederland. Hij benijdde ons.

En nu is hij failliet verklaard. Zijn grote plannen met filialen door het hele land zijn weer opgeborgen. We zijn benieuwd wat hij gaat doen. Een boek lezen? Liften?

Wij missen Knaakland nu al, het Madurodam van het hedendaagse Nederland. Het land waar alles goedkoop moet zijn met de suggestie van goed; waar kwaliteit niet zo belangrijk is, zolang het maar lekker veel is; waar cultuur niks mag kosten en Joop van den Ende koning is; waar de Minister van Economische Zaken op de hoek van de straat uitverkoop houdt. Zo'n land is geen land maar een winkel.

Maar zelfs in zo'n winkelparadijs kan de beschaving niet worden uitverkocht. Nergens niet. Beschaving is geen product, geen ding, wat je kunt verliezen of verkopen. Beschaving is een toestand, op een bepaald moment op een

bepaalde plek. 'Stop de uitverkoop van de beschaving', zoals het manifest heet van enkele verontruste Betrokken Nederlanders, is dan ook een loze kreet, bedacht door mensen die soms helemaal niet vies zijn van die vermeende uitverkoop, ook niet van zichzelf. Cor op zijn afscheidsfeestje tegen zijn vriend: "Gezellig dat je er bent, Freek!"

Waar het dan wel om gaat? De beschaving van de uitverkoop, die moet worden gestopt. De huidige idee dat alles goedkomt als het maar op een gewiekste manier verkocht wordt. De zomersale en de dolle herfstdagen, drie halen twee betalen, geprivatiseerde politiemannen. De permanente uitverkoop, dat is onze beschaving. KPN, de trein, de kabel, het stopcontact, het Woningnet in Amsterdam, een kind kan de clichés opnoemen. Het is fijn Jorritsma te zien kwijlen in het Concertgebouw tussen de mannen van het grote geld – "Gezellig dat je er bent, meid!" - of te lezen hoe blij ze was met Freeks optreden op het VIP-feestje van Stan: "Heureusement was hij mild voor mij!"

En nu? Met je armen zwaaien richting de VS - jullie zijn verkeerd! daar komt het kwaad vandaan! - is ons te dun. Hoe terecht de kritiek hun kant op veelal ook is, het is slechts een begin. Daden moeten worden gesteld. Er moet worden nagedacht. Serieus nagedacht. *No logo* en verder, maar ook dicht bij huis. Bij onszelf. Want niet de VS zijn ons probleem, nee, Wim Kok, dat is ons probleem. De man die elke plooi weet glad te strijken; de man die geen muis van de computer kan bedienen, maar wel vindt dat er duizend miljard in de IT gepompt moet worden; de man die alle winden meeheeft, waardoor het bijna lijkt alsof hij zelf blaast. Iemand die onder het mom van sussen en afdekken ondertussen de hele uitzet loopt te slijten, zo'n man moet directeur worden van een winkelketen. Nederland Knaakland!

Een bundeling van publieke krachten (Andante molto serioso)

Zo! ook door ons moest het maar eens gezegd worden: het is een slap zootje geworden in politiek denkend Nederland. Waar blijven toch in hemelsnaam de

auteurs die zich structureel willen verdiepen in een niet-incidenteel betoog over het publieke fundament van onze samenleving? Sinds Paars' aantreden zijn er vele artikelen gewijd aan de morele gezondheid van Nederland, maar nergens zie je interessante intellectuele verbroederingen ontstaan, of het moet de Edmund Burkestichting zijn? Intellectueel Nederland discussieert zich gek, maar niets daarvan lijkt te beklijven.

Verreweg de meest inspirerende recente geschriften over de toestand van het publieke domein zijn afkomstig van twee intellectuele oudgedienden: H.J.A. Hofland en Rudy Kousbroek, daarmee lijkend op de notabele verzorgers van publieke erediensten in Aristoteles' polis. Zij zijn bereid geweest in NRC Handelsblad met wijsgerig vizier een poging te wagen een *algemene* omschrijving van het huidige tijdsgewricht te geven, voorbij de waan van de dag. De reacties waren beperkt en teleurstellend.

Een teken aan de wand was wellicht het feit dat het startschot voor discussie werd afgevuurd door de nihilistische jojo van schrijvend Nederland, Arnon Grunberg, die onder het pseudoniem Marek van der Jagt treurde om het feit dat gevaarlijk en geëngageerd schrijven passé leek te zijn. Vervolgens diende hij zichzelf van repliek door Van der Jagts verlangen naar een gevaarlijke roman als naïef weg te relativieren. Voor Hofland was dit het moment om de handschoen op te nemen en locaties te gaan zoeken waar nog gevaar zou kunnen huizen. Zijn teleurstelling was groot te moeten constateren dat in het gros van de reacties op zijn artikelen slechts "sissende", "scheldende", "schamperende" en "schuimbekkende" tonen werden aangeslagen. De kritiek dat Hofland en Kousbroek oude pessimisten zouden zijn, deed de twee het vertrouwen in intellectueel Nederland verliezen. Hofland: "Ze laten hun bondgenoten in de steek. Ze collaboreren met de tegenstander", zo concludeerde hij (*NRC Handelsblad*, 9 februari 2001).

Het merkwaardige is dat deze teleurstelling over de elite, over intellectueel Nederland, zo wijdverbreid is. Sterker, het is verbijsterend dat deze *lamentatio*

overal doorklinkt, juist omdat zij door desbetreffende representanten uit de intelligentsia consequent buiten henzelf wordt gelegd. Bastiaan Bommeljé, bijvoorbeeld, is niet erg onder de indruk van de nieuwe intellectueel, “die praat zonder te denken en schrijft zonder te onderzoeken” (*NRC Handelsblad*, 28 juni 2001). De verbreding van de Nederlandse middenklasse heeft volgens hem louter middelmatigheid opgeleverd. Daarmee bedoelt hij natuurlijk niet zichzelf. En op het moment dat Dorien Pessers stelt dat de elite het publieke domein ontvlucht en zich terugtrekt in het privé-leven (*de Volkskrant*, 31 oktober 2000), zal ze ook niet in de spiegel staren. Trouwens, hoe staat het eigenlijk met de stichting 'Stop de uitverkoop van de samenleving'? Mark Kranenburg is de volgende die meent dat de elite aan het verslonzen is: “Nog nooit ging het zo goed met Nederland, maar de elite verveelt zich; is toe aan wat anders” (*NRC Handelsblad*, 5 januari 2001). En Willem de Bruin, redacteur van *de Volkskrant*, deed er een paar jaar geleden nog een schep bovenop: “Het politieke en intellectuele debat wordt al jaren gekenmerkt door de rust van het kerkhof” (31 december 1998).

Wat is dit allemaal voor een onzin! Intellectueel Nederland discussieert zich suf, maar ontkracht tezelfdertijd die discussie. De vectoren van de polemieken springen alle kanten op. Thomas von der Dunk kan er ook wat van. Een begaafd schrijver, die het heel treffend en beeldend over de infantilisering van de politiek kan hebben, maar zijn laatste NRC-artikel (1 april 2001) wel eindigt met de vaststelling dat de bron van politiek debat bijna is uitgedroogd. Ja, hoor eens, als we dit tot in lengte der dagen om de beurt blijven roepen en de politieke schelp van Den Haag steevast gesloten blijft, is het dan niet eens tijd een andere strategie te gaan zoeken? Bijvoorbeeld: een bundeling van krachten, als een serieuze poging de structuur en cultuur van het nieuwe publieke domein uit te tekenen?

Als zoveel publicisten - en anderen - hunkeren naar een renaissance van het openbare debat, waarom dan geen voorbeeld nemen aan de kritische

gezelschappen in de Verlichting? Stop de koppen eens bij elkaar en overklas het collectief 'Stop de uitverkoop van de beschaving'. Als de publieke zaak zoveel auteurs aan het hart gaat, waarom dan al die energie verspillen aan een herhaling van zetten: debatteren in een dood verklaard debat. Het is kiezen of delen: verlies jezelf in publiek engagement, of blijf de incidentele columniststijl beoefenen.

Paul Scheffer stelde het helder in een interview in *Vrij Nederland* (7 juli 2001): "Schrijven is verantwoordelijkheid nemen. Je kunt je nergens achter verbergen, je bent altijd de zwakste schakel". En als je schrijft over de publieke zaak wordt verantwoordelijkheid nemen meer dan dat, dan wordt het verantwoordelijkheid afleggen. Weg met de vrijblijvendheid. Het debat krijgt anders net zulk een industrieel karakter als de nationale consultancy-praktijk. Een blind fabrieksproces.

Of zouden wij werkelijk lijden aan wat Pieter Steinz noemt de Hollandse neiging om te zwelgen in de bevestiging van het eigen onvermogen (*NRC Handelsblad*, 22 juni 2001): "Wat telt in Holland is niet het afmaken, maar de gratie waarmee je iets probeert". Steinz verwijst naar de WK-finale van 1974, Joop Zoetemelk, Joop den Uyl, J.C. Bloem ("Alles is veel voor wie niet veel verwacht"), Multatuli (Droogstoppel). Tussen droom en daad ligt derhalve de troost van het eigen gelijk, een verzekerde hemelopname.

Ach, houd toch op. Laten we Steinz ongelijk geven en daadwerkelijk gaan debatteren over vorm en inrichting van een nieuw publiek domein. Er zijn in Nederland genoeg kritische denkers die dat zouden kunnen.